

Széchenyi Ágnes

LAUDÁCIÓ

TÓTH KRISZTINA VERSÉRŐL

Műfaját tekintve egy halotti beszédet díjazott a zsűri idén. A magyar irodalomnak, nyelv- és kultúrtörténetnek egyik legbecsesebb kincse a 12. század végén született Halotti beszéd. Hadd mondjam, elsősorban olasz vendégeink megértését könnyítendő, hogy ez a legrégebbi egybefüggő magyar szövegemlékünk. Tartalma papi búcsúztató és ima egy halott fölött. A jelentőségét mutatja, hogy két nagy 20. századi alkotónk, Kosztolányi Dezső és az Itália szerte jobban, sőt jól ismert Márai Sándor is írt Halotti beszéd címmel verset. Tóth Krisztina, díjazott költőnk más címet adott versének, ennyiben nem ismételte meg az imént idézett költők gesztusát, de a vers középpontjában két sort idéz a nyelvemlékből, s ez a hangsúlyozottan mai, esetlegesen prózai rekvizitumokat is idéző verset mégiscsak emelkedettséggel ruházta fel, ha vissza is von annak érvényességéből, kimondhatóságából valamit.

A vers – lecsupaszítva és lefokozva történetét a tények, az elbeszélte jelenet hétköznapi szintjére, megfosztva minden költőiségétől, megformáltságától, de ezt talán szabad megtennünk, amikor a közönség még nem hallotta a verset – egy fiatalasszony naplószerű beszámolója. A valóságban lejátszódó történet időhatárait a napi rutin jelöli ki. A gyereke iskolában van, az asszony életének ismétlődő rendje, hogy viszi és hozza őt. Közben teszi a dolgát, nem nehéz elképzelni, hogy dolgozik, ír, szerkeszt vagy valami mást, és persze vásárol, főz, csinálja, amit szerepe kiszab rá. Csakhogy a vers napján az ismétlődő napi penzumok helyett egy krematóriumba kell mennie. Aznap lesz végleg semmivé, porrá és hamuvá a nagymamája. Az unoka, egy pótlandó papírral megy oda, intézi az intézendőt, nézi, látja a folyamat kezdetét, szembesülve azzal a terminológiával, szakzsargonnal, ahogy az égetőben dolgozók beszélnek. Nem csalja meg magát, nem kerít teatrális, megrendülés mímelő szcénát, megtudjuk, unoka és nagymama öt éve már nem is beszéltek egymással.

Nyers közvetlenségében szokatlan költői helyszínen vagyunk. A halálnak ez a véglegessége, sőt, a halálon túli történés, a viszolygással vegyes szeretet, ha foglalkoztatja is az embert, tudomásom szerint ilyen naturalisztikusan még nem volt költői beszédtema. Költőnk végig néven nevezi a halál visszavonhatatlan jeleit a testen, a testnek az éltől feszélyező bomlását. Az első versmondat

szókimondásához, naturalista tükrözéséhez következetességgel ragaszkodik, dokumentál. A versélmény akkor is megrendítene, ha csak és kizárólag egy bizarr foglalkozás üzemszerű gyakorlatáról és az egyediség összeütközéséről szólna. Itt persze a magyar olvasó nem tud elvonatkoztatni Kosztolányi Dezső nagy versének szókapcsolatától, az egyedüli példánytól, arról, hogy az élet végi pillanatban nem számít a halott életbeli nagysága, jelentősége vagy éppen jelentéktelensége. Csak és kizárólag az, hogy egyszeri volt a léte:

*Keresheted őt, nem leled, hiába,
se itt, se Fokföldön, se Ázsiába,
a múltba sem és a gazdag jövőben
akárki megszülethet már, csak ő nem.
(...) Szegény a forgandó tündér szerencse,
hogy e csodát újjól megteremtse.*

De itt még másról is szó van. Végletes dimenziók ellentétéről. A költő-unoka a nagymama útlevelével igazolja magyar állampolgárságát, ami egyben engedély, felhatalmazás arra, hogy testét el lehet hamvasztani. Persze a dolog akkor is megtörténne, ha a papír nem érkezett volna meg, már be van kezelve a néni. De ha ott a papír, történiék minden előírás szerint. Az útlevél ott hever az ügyintéző asztalán, a fűzés nyomán pedig éppen ott nyílik ki, ahol egy pecsét tanúsítja, hogy birtokosa a világ minden országába utazhat. Groteszk pillanat, a végső megsemmisülés, a már élettelen, de nekünk mégis kedves és szerethető test végső eltűnése előtt vagyunk, az okmány viszont még az evilági létre utal. A megengedő politikai korlátlanágára. És a valószínűleg soha be nem váltott topográfiai végtelességre. Ugyan már, egy magyar nagymama és a világ összes országa. Belenézek a szótárba, milyen jelentéstartománya is vannak még a groteszk fogalmának, s mit látok, Mihail Bahtyin, a 20. század egyik nagy irodalomelméleti teoretikusa, mintha ezt a verset is olvasta volna, mielőtt ezt a definíciót leírta: „A groteszk realizmus legfontosabb ismérve a lefokozás, vagyis a magasztos, szellemi, eszményi, elvont dolgok átfordítása a tiszta anyagiság, az evilágiság és a vele eltéphetetlenül összenőtt testiség síkjára.” A versben hangsúlyozott testiség, a test körül forgó fájdalomérzés abszurd erővel erősíti meg az imént idézett teóriát.

Fakó minden teória, csak a lét aranyló fája zöld, mondta Goethe. A versből látjuk, a nemlét, a halál feketéllő élménye is táplálja a művészetet. Állítom, nem fognak könnyen szabadulni Tóth Krisztina megrendítő versétől.